

Грень Л.М.

Національний університет цивільного захисту України

ОСОБЛИВОСТІ ТА ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ (ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ) ОСВІТИ УКРАЇНИ: ДЕРЖАВНО-УПРАВЛІНСЬКИЙ АСПЕКТ

У статті представлено систему професійної (професійно-технічної) освіти як складник системи професійної освіти України. Доведено, що особливості і тенденції розвитку професійної (професійно-технічної) освіти пов'язані з дуальним механізмом управління навчальними закладами та опосередкованим впливом на неї громадських об'єднань, профспілок, об'єднань роботодавців. Обґрунтовано, що на розвиток професійної (професійно-технічної) освіти, її особливості і тенденції впливають договірні відносини про надання освітніх послуг у сфері професійно-технічної освіти між навчальними закладами державної і комунальної форм власності і замовниками робітничих кадрів. Важливими перспективними напрямками щодо порушеної проблематики є зміст таких, що пов'язані з розвитком соціального партнерства як одного з аспектів державно-суспільного управління освітою.

Ключові слова: державне управління, професійна (професійно-технічна) освіта, дуальний механізм управління, громадські об'єднання, роботодавці, соціальне партнерство.

Постановка проблеми. В Національній доктрині розвитку освіти законодавець не тільки визнає освіту як стратегічний ресурс поліпшення добробуту людей, забезпечення національних інтересів, зміцнення авторитету і конкурентоспроможності держави на міжнародній арені, але й акцентує увагу на необхідності розвитку професійної (професійно-технічної) освіти [1], яка є складником системи освіти України і, перш за все, виконує важливе завдання соціуму – завдання підготовки висококваліфікованих працівників виробничої сфери. У Проекті Концепції реалізації державної політики у сфері професійної освіти «Сучасна професійна освіта» на період до 2027 року визначеною проблемою, «яка потребує розв'язання», є «невідповідність професійної освіти України потребам особи, національної економіки і суспільства» [2]. Ухвалений нещодавно (15.05.2019 р.) Верховною Радою законопроект «Про фахову передвищу освіту» передбачає, що у коледжах і технікумах студенти отримуватимуть фахову передвищу освіту, а також встановлює нові механізми для управління та фінансування цих закладів [3]. Отже, пошуки щодо розв'язання особливостей та тенденцій розвитку професійної (професійно-технічної) освіти України на державно-управлінському рівні є значущими як для освітньої галузі, так і для суспільного розвитку держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання розвитку і функціонування освіти, професійно-технічної освіти зокрема, не залишаються

поза увагою вітчизняних науковців. Заслужують на увагу виконані у межах науки державного управління дисертації О. Тягушевої (обґрунтовано алгоритм реалізації державно-громадського управління в регіональному освітньому просторі, розроблено модель функціонування системи державно-громадського управління розвитком регіональної системи освіти) [4]; О. Усенко (розроблено наукову концепцію побудови моделей державного управління освітою, в якій моделювання виступає механізмом (способом) формування та прийняття рішень в освітній сфері шляхом послідовного наближення до бажаного (згідно з вибраними критеріями) результату) [5]; Т. Ярцевої (обґрунтовано необхідність і можливість формування механізмів нових типів взаємозв'язку освіти та суспільства) [6] та інших учених.

Серед останніх найбільш знакових науково-комунікативних заходів, тематика яких була спрямована на пошук ефективних механізмів управлінських і регулюючих впливів із боку органів державної влади, слід виділити такі: Міжнародну науково-практичну конференцію «Публічне управління: проблеми та перспективи» (07.12.2018, м. Харків, Національний економічний університет імені Семена Кузнеця), Міжнародну науково-практичну конференцію «Інноваційні економічні механізми для розвитку підприємств, регіонів, країн» (16.02.2019, м. Київ, Таврійський національний університет імені В.І. Вернадського), XIX міжнародний науковий

конгрес «Публічне управління XXI: синтез науки і практики» (19.04.2019, м. Харків, Харківський регіональний інститут державного управління Національної академії державного управління при Президентіві України).

Активність наукових досліджень із питань тенденцій розвитку професійної (професійно-технічної) освіти України свідчить про неабиякий інтерес науковців до цієї проблеми і є актуальним напрямом щодо обраної нами теми.

Постановка завдання. На основі викладеного можна сформулювати завдання дослідження, яке полягає у комплексному визначенні особливостей і тенденцій розвитку професійно-технічної освіти України на державно-управлінському рівні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Питання державного управління освітою є основою для розуміння об'єкта професійної (професійно-технічної) освіти (далі – П(ПТ)О) на рівні державно-управлінського впливу. За визначенням В. Бакуменка, «державне управління – це діяльність держави (органів державної влади), спрямована на створення умов для якнайповнішої реалізації функцій держави, основних прав і свобод громадян, узгодження різноманітних груп інтересів у суспільстві та між державою і суспільством, забезпечення суспільного розвитку відповідними ресурсами» [7, с. 150]. Державне управління освітою С. Крисюк визначає як «певний вид діяльності органів державної влади, що має виконавчий і розпорядчий характер, полягає в організуючому впливові на суспільні відносини у сфері освіти шляхом застосування державно-владних повноважень і включає цілеспрямоване вироблення, прийняття та реалізацію організуючих, регулюючих і координуючих рішень, що справляють вплив на освітню сферу» [8, с. 55]. На переконання автора, «суттю управління освітою є цілеспрямована діяльність щодо створення соціально-прогностичних, організаційних, правових, кадрових, педагогічних, матеріально-фінансових та інших умов, необхідних для оптимального функціонування і розвитку галузі, реалізації її мети, переходу в якісно новий стан» [8, с. 55].

Державним інструментом реалізації конституційного права громадян України на освіту виступає система освіти, невіддільним складником якої є професійна (професійно-технічна) освіта.

У контексті проведеного раніше дослідження нами було представлено систему професійної освіти (далі – ПО) і акцентовано увагу на тому, що кожен з елементів підсистеми професійно-технічної освіти має свої особливості як на інституціональному, так і на рівні свого складного та багатогранного змісту

[9, с. 271]. «Системою освіти як складним організмом неможливо управляти, акцентуючи увагу лише на об'єктивному характері суспільних законів, без урахування дій соціальних суб'єктів» [8, с. 7].

На рисунку 1 представлено систему професійної освіти (ПО), що дає нам змогу зробити висновок про те, що професійно-технічна освіта є складником системи професійної освіти, що «створює передумови для її розгляду через призму системності, комплексності всієї системи освіти, а отже, механізми державного управління, які традиційно використовуються для впливу на підсистему вищої освіти, у межах професійної освіти, не лише можуть, а й повинні використовуватися для управління та функціонування розвитком професійно-технічної освіти» [9, с. 271].

Державне управління професійно-технічною освітою в Україні має такі особливості: насамперед, це дуальний механізм управління навчальними закладами – державне управління, що здійснюється спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади (Міністерством освіти і науки України), який є засновником і надавачем фінансування, та регіональне управління – через органи управління освітою, підпорядковані місцевим державним адміністраціям, які, у свою чергу, є складниками регіональних органів виконавчої влади і підпорядковуються Кабінету Міністрів України. З одного боку, Міністерство освіти і науки України визначає та реалізує державну політику у сфері професійно-технічної освіти, з іншого – регіональні та місцеві органи влади визначають потреби у робітничих кадрах і частково фінансують діяльність професійно-технічних навчальних закладів [10].

Суб'єктами державного управління П(ПТ)О на рівні центральних органів виконавчої влади, що забезпечують і реалізують формування державної політики у сфері П(ПТ)О, є Кабінет Міністрів України, Міністерство освіти і науки України, Міністерство оборони України (спеціалізована ланка адміністративно-правового забезпечення діяльності закладів освіти); сукупність інших центральних органів виконавчої влади, до сфери управління яких належать заклади освіти (допоміжна ланка адміністративно-правового забезпечення діяльності закладів освіти); Державна інспекція навчальних закладів України, Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти, органи управління освітою обласних державних адміністрацій та органи управління освітою органів місцевого самоврядування; 9 департаментів.

На рисунку 2 представлено систему управління професійної (професійно-технічної) освіти України.

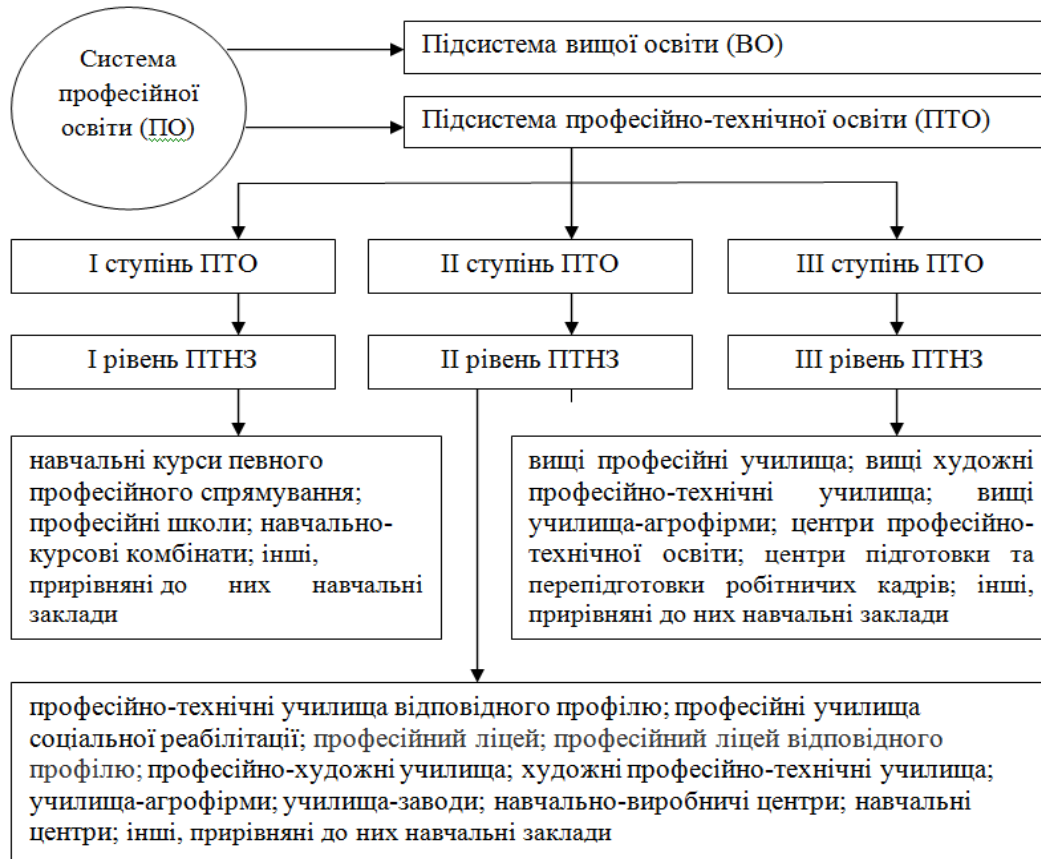

Рис. 1. Система професійної освіти (ПО) [9, с. 271]

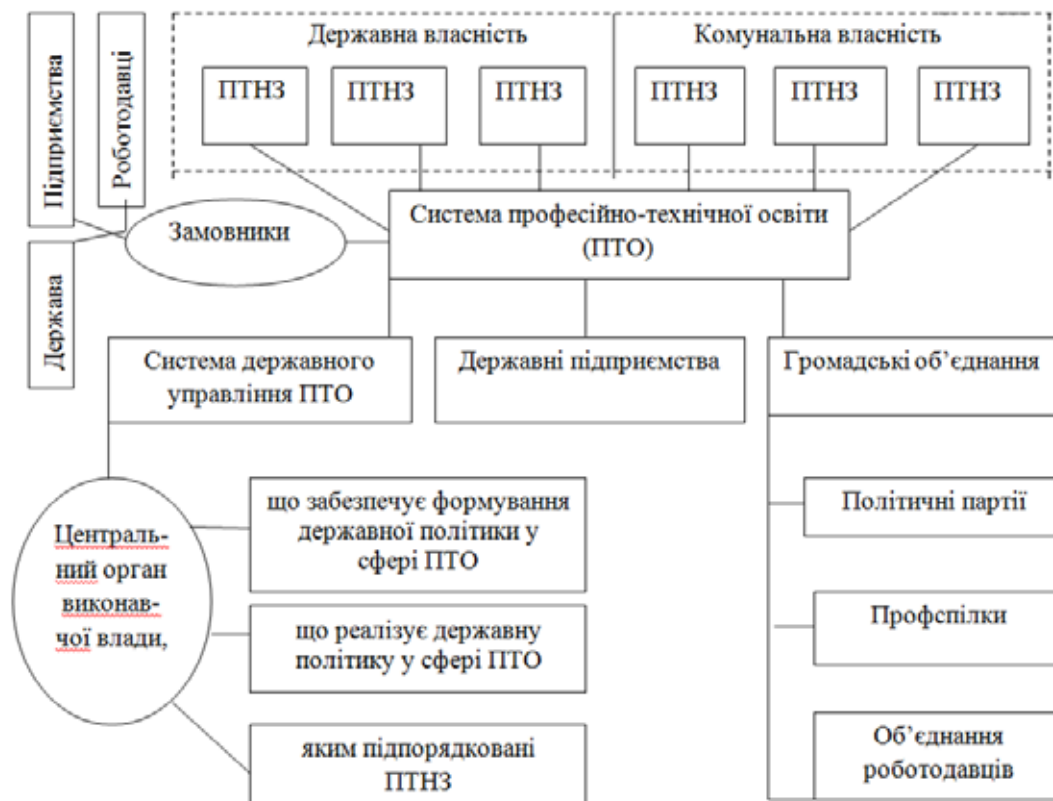

Рис. 2. Система управління професійною (професійно-технічною) освітою (П(ПТ)О)

Крім того, на розвиток системи П(ПТ)О, його особливості і тенденції мають вплив договірні відносини про надання освітніх послуг у сфері професійно-технічної освіти між навчальними закладами державної і комунальної форм власності і замовниками робітничих кадрів. Згідно з Постановою Кабінету Міністрів України від 27 серпня 2010 р. № 784 «Про порядок працевлаштування випускників професійно-технічних навчальних закладів, підготовка яких проводилася за державним замовленням» [11], замовниками робітничих кадрів є власники підприємств, установ та організацій незалежно від форми власності та підпорядкування або уповноважений ними орган чи фізична особа, а також фізична особа, яка провадить господарську діяльність і зареєстрована в установленому порядку та відповідно до законодавства використовує найману працю (роботодавці). Договірні відносини містять зобов'язання і відповідальність сторін про підготовку робітничих кадрів, де навчальні заклади зобов'язуються прийняти на навчання і забезпечити якісну підготовку кваліфікованих робітників згідно з навчальними планами і програмами, а також вимогами відповідних кваліфікаційних характеристик професій, а замовники, у свою чергу, мають зобов'язання забезпечувати якісне проведення виробничої практики учнів, слухачів згідно з навчальними планами і програмами протягом усього періоду навчання; надавати можливість стажування на виробництві викладачам, майстрам виробничого навчання, проводити профорієнтаційну роботу серед молоді; забезпечувати оплату учням, слухачам за виконані роботи під час виробничого навчання і виробничої практики згідно із законодавством; не допускати використання учнів, слухачів під час проходження виробничого навчання і виробничої практики на роботах, не пов'язаних з їх майбутньою спеціальністю. Сумлінне виконання зобов'язань і відповідальність сторін сприяє розвитку державно-приватного партнерства у підготовці висококваліфікованих робітників, підвищенню престижу робітничих професій.

Опосередковано на особливість і тенденції розвитку П(ПТ)О впливають громадські об'єднання, політичні партії, профспілки, об'єднання роботодавців. Наприклад, у проекті «Боротьба профспілок за право молоді на професійно-технічну освіту» (Київ, 2016) порушуються проблеми застарілої матеріальної бази, відсутності видатків із державного бюджету на будівництво, ремонту приміщень, придбання навчальної техніки та

обладнання, комп'ютерів, видання підручників і навчальних посібників [12].

Ми поділяємо думку В. Григор'євої щодо того, що «задоволення потреб регіональних ринків праці вимагає більш гнучкої структури управління професійно-технічною освітою, у якій саме регіональний рівень має нести відповідальність за обсяги та якість підготовки робітничих кадрів. Це вимагає перерозподілу обов'язків між органами управління освітою, їх партнерами: органами праці та соціальної політики, державної служби зайнятості, галузевими управліннями облдержадміністрацій, об'єднаннями роботодавців і профспілок [13].

Взаємодія органів виконавчої влади, об'єднань роботодавців, профспілок сприяє розв'язанню складних соціально-економічних проблем через співпрацю за принципами партнерства. «Соціальне партнерство – це система взаємин між працівниками (представниками працівників), роботодавцями (представниками роботодавців), органами державної влади, органами місцевого самоврядування, яка спрямована на забезпечення узгодження інтересів працівників і роботодавців із питань регулювання трудових відносин і інших безпосередньо пов'язаних із ними відносин» [14, с. 8]. Існування і дія при установах освіти в областях таких рад, як: громадської ради при голові обласної ради, до складу якої входять і представники сфери освіти (зокрема, директори кращих професійних технічних навчальних закладів (ПТНЗ), методичних центрів П(ПТ)О, центру зайнятості); міської ради освіти при відділі освіти адміністрації міста, що складається із представників різних типів установ освіти міста – дошкільної, загальної, професійної, додаткової, фахової освіти, позитивно впливає на розвиток П(ПТ)О і є проявом зацікавленості органів державної влади у покращенні її стану.

Федерація роботодавців України (далі – ФРУ) – найбільш впливове об'єднання українського бізнесу, представляє та захищає інтереси бізнесу як в Україні, так і на міжнародному рівні. ФРУ представляє інтереси близько 8500 підприємств, які в сукупності генерують 70% ВВП України і дають роботу понад 5 млн людей. Роботодавці відповідають за створення нових робочих місць в Україні [15]. Стратегічною метою № 5 Оперативного плану Міністерства освіти і науки на 2019 рік є створення умов для ефективної співпраці закладів П(ПТ)О, місцевої влади та роботодавців.

Висновки. З наведеного вище можна зробити такі висновки. Особливості розвитку про-

фесійної (професійно-технічної) освіти в Україні зумовлені дуальним механізмом управління навчальними закладами: державне управління, яке здійснюється спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади (Міністерством освіти і науки України), та регіональне управління – через органи управління освітою,

підпорядковані місцевим державним адміністраціям. Тенденції розвитку професійної (професійно-технічної) освіти в Україні зумовлені взаємодією органів виконавчої влади, профспілок, об'єднань роботодавців, інших громадських об'єднань через співпрацю за принципами партнерства.

Список літератури:

1. Про національну доктрину розвитку освіти : Указ Президента України від 17.04.2002 р. № 347/2002. *Офіційний сайт*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/347/2002>.
2. Концепція реалізації державної політики у сфері професійної освіти «Сучасна професійна освіта» на період до 2027 року : проект МОН України : офіційний сайт. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/mon-proponuye-dlya-gromadskogo-obgovorennya-proekt-koncepciyi-realizaciyi-derzhavnoyi-politiki-u-sferi-profesijnoyi-osviti-suchasna-profesijna-osvita-na-period-do-2027-roku>.
3. Про фахову передвищу освіту : законопроект МОН України : офіційний сайт. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/verhovna-rada-prijnyala-v-1-mu-chitanni-zakonoproekt-pro-fahovu-peredvishu-osvitu-novi-pravila-gri-dlya-koledzhiv-i-tehnikumiv>.
4. Тягушева О.Г. Розвиток механізмів державно-громадського управління регіональною системою освіти : автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. : 25.00.02; Класич. приват. ун-т. Запоріжжя, 2009. 21 с.
5. Усенко О.В. Місце і роль моделювання в державному управлінні освітою на сучасному етапі : автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. : 25.00.02; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. Київ, 2010. 20 с.
6. Ярцева Т.О. Механізми державного управління розвитку освіти в Україні : автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. : 25.00.02; Класич. приват. ун-т. Запоріжжя, 2010.
7. Енциклопедичний словник з державного управління / уклад. : Ю.П. Сурмін, В.Д. Бакуменко, А.М. Михненко та ін. Київ : НАДУ, 2010. 820 с.
8. Крисюк С.В. Державне управління освітою : навч. посібник. Київ: НАДУ, 2009. 220 с.
9. Грень Л.М. Місце професійно-технічної освіти в системі освіти України. *Реформування публічного управління та адміністрування: теорія, практика, міжнародний досвід* : матер. Всеукр. наук.-практ. конф. Одеса : ОРІДУ НАДУ, 2017. С. 270–271.
10. Реформування освіти в Україні: державно-управлінський аспект : навч.-наук. вид. / Н.Г. Протасова, В.І. Луговий, Ю.О. Молчанова та ін. Київ; Львів : НАДУ, 2012. 456 с.
11. Про порядок працевлаштування випускників професійно-технічних навчальних закладів, підготовка яких проводилася за державним замовленням : Постанова Кабінету Міністрів України від 27 серпня 2010 р. № 784. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/784-2010-%D0%BF>.
12. Боротьба профспілок за право молоді на професійно-технічну освіту : проект. *Урядовий кур'єр*. 2016. № 21 від 3 лютого. URL: http://www.ipto.kiev.ua/files/zbirnik_naukovix_ptaz/modernizaciya/zbirnik_27_02_2012.pdf.
13. Григор'єва В.В. Основні наукові результати дослідження проблеми соціального партнерства. *Модернізація професійної освіти і навчання: проблеми, пошуки і перспективи*. Київ : ПТТО НАПНУ. 2012. С. 5–16.
14. Молчанова А.О. Соціальне партнерство в діяльності ПТНЗ: Конспект лекції з курсу підвищення кваліфікації для керівників професійно-технічних навчальних закладів за очно-дистанційною формою навчання / ЦППО АПН України. Київ : ТОК, 2007. 44 с.
15. Федерація роботодавців України. URL: <http://fru.ua/ua/about>.

ОСОБЕННОСТИ И ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО (ПРОФЕССИОНАЛЬНО-ТЕХНИЧЕСКОГО) ОБРАЗОВАНИЯ УКРАИНЫ: ГОСУДАРСТВЕННО-УПРАВЛЕНЧЕСКИЙ АСПЕКТ

В статье представлена система профессионального (профессионально-технического) образования как составляющая системы профессионального образования Украины. Доказано, что особенности и тенденции развития профессионального (профессионально-технического) образования связаны с дуальным механизмом управления учебными заведениями и опосредованным влиянием на него общественных объединений, профсоюзов, объединений работодателей. Обосновано, что на развитие профессионального (профессионально-технического) образования, его особенности и тенденции оказывают влияние договорные отношения о предоставлении образовательных услуг в сфере профессионально-технического образования между учебными заведениями государственной и коммунальной

форм собственности и заказчиками рабочих кадров. Важными перспективными направлениями по затронутой проблематике являются те, содержание которых, связано с развитием социального партнерства как одного из аспектов государственно-общественного управления образованием.

***Ключевые слова:** государственное управление, профессиональное (профессионально-техническое) образование, дуальный механизм управления, общественные объединения, работодатели, социальное партнерство.*

**PECULIARITIES AND TENDENCIES IN DEVELOPMENT
OF VOCATIONAL (VOCATION-AND-TECHNICAL) TRAINING OF UKRAINE:
THE STATE MANAGEMENT ASPECT**

The article views the vocational (vocation-and-technical) training system as an element of Ukraine's professional education system. It is proved that the peculiarities and tendencies in vocational (vocation-and-technical) training system development are connected with the dual mechanism of education establishments' management as well as with indirect influence by public associations, trade unions, and employers' associations. It is proved that the vocation-and technical training system's development, its peculiarities and tendencies are influenced by contractual relationships on providing education services in the sphere of vocation-and technical training between state-owned and communal education establishments and workforce customers. Important perspective directions concerning this problematic is the content of those connected with the development of social partnership as one of the aspects of state-and-social education management.

***Key words:** state management, vocational (vocation-and-technical) training, dual management mechanism, public associations, employers, social partnership.*